

PEDAGOGY AND EDUCATION

Інфомедійна грамотність під час війни

Антонченко Марія Олексіївна¹

¹ кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри освітніх та інформаційних технологій;
КЗ «Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти»; Україна

Анотація. У статті проаналізовано розвиток інфомедійної грамотності учасників освітнього процесу під час війни та підкреслено, що для формування інфомедійної грамотності у кризовій ситуації військової агресії проти України, необхідно розвивати критичне мислення через протидію російської пропаганди та маніпуляціям.
Ключові слова: медіаосвіта, інфомедійна грамотність, критичне мислення, пропаганда, маніпуляції.

Особливістю освіти в Україні під час російської військової агресії, є необхідність працювати у інформаційному просторі, який насичений маніпуляціями, пропагандою, фейками та під впливом постійного стресу. В цих умовах актуального значення набуває медіаосвіта, а саме, вміння порівнювати інформацію з різних медіа-джерел, усвідомлено сприймати та критично осмислювати медіа контент, тобто розвивати інфомедійну грамотність усіх учасників освітнього процесу.

Значну більшість інформації людина отримує через різноманітні медіа, тому ми спостерігаємо постійне збільшення їх впливу на формування світогляду усіх громадян. Під час військового стану в Україні, освіта здійснюється, у більшості випадків, дистанційно через Internet, або у змішаному форматі. У цих кризових умовах на педагога покладена місія не тільки самому бути інформаційно та медіа (інфомедійно) грамотним, але й направляти процес медіаосвіти на забезпечення відкритості інформаційно-цифрового освітнього середовища, відповідності знань сучасному стану техніки й технологій, формування інфомедійної грамотності, розвитку критичного мислення суб'єктів навчання та вміння протидіяти ворожій пропаганді та маніпуляціям.

Проблемами медіаосвіти, формування та розвитку інфомедійної грамотності присвячені роботи таких науковців як Д. Мак-Квейл, О.Т. Баришполець, Л.А. Найдьонова, Г.В. Мироненко, О. Є. Голубева, В. В. Різун, В.Ф. Іванов, О.В. Волошенюк, Г.В. Онкович, О.К. Янишин, І.А. Сахневич,

PEDAGOGY AND EDUCATION

К.В. Балабанова, В. Потятинник, Г.Г. Почепцов, С.А. Чукут, А.В. Федоров, О.Г.Бесова, А. Литвин, І.М. Наумук, Ю.М. Казаков та інших.

Ця тенденція відображена у нових стандартах середньої освіти України. Зокрема, у документі підкреслюється важливість «уміння опрацьовувати інформацію з різних (друкованих та цифрових, зокрема аудіовізуальних) джерел у різних освітніх галузях і контекстах, критично осмислювати її та використовувати для комунікації в усній та письмовій формі, для обстоювання власних поглядів, переконань, суспільних і національних цінностей» [1].

Але аналіз наукової літератури та державних програмних документів показує, що розвитку інфомедійної грамотності педагога у системі післядипломної педагогічної освіти під час війни досліджено недостатньо, окрім цього, вчителі не в достатньої мірі готові формувати інфомедійну грамотність здобувачів освіти на практиці.

Тому метою статті є аналіз розвитку інфомедійної грамотності учасників освітнього процесу під час війни.

Реалії сьогодення полягають в тому, що під час війни в Україні державою агресором проводиться цілеспрямована інформаційно-психологічна операція (ІПСО), яка є частиною фізичної війни. До елементів ІПСО відносяться дезінформація, пропаганда, перебільшення певної інформації або применшення іншої, диверсії в тилу, кібератаки. Тому педагогу дуже важливо не розгубитися та мати дієві інструменти для її критичного осмислювання та протидії.

Що стосується цілей ІПСО, ми згодні з науковцем Найденової Л. А., яка підкреслює що «ІПСО – це не тільки брехня, дезінформація і фейки, а вони обслуговують певні цілі, і розуміння цього дає змогу краще розпізнавати наміри ворога й протидіяти їм. Основні мішені, які мають вразити ІПСО, – це моральний дух суспільства, його згуртованість, віра у свою країну та її майбутнє, образ дієвості соціальних структур і довіра (особливо довіра до керівництва держави), мисленнєвий потенціал і здатність адекватно відображати реальність та ухвалювати креативні рішення» [2, с 187–188].

Виходячи з цього, однією з головних задач медіаосвіти під час війни є розвиток інфомедійної грамотності та критичного мислення у всіх учасників освітнього процесу як педагогів, так і здобувачів освіти.

В нашій роботі будемо використовувати наступну дефініцію: *Інфомедійна грамотність – це певна компетентність особистості, яка включає уміння отримувати інформацію з*

PEDAGOGY AND EDUCATION

різних джерел (у тому числі з медіа), критично осмислювати її та ухвалювати на її підґрунті певні рішення; створювати та поширювати інформацію за допомогою сучасних медіа, у тому числі і через Інтернет; розуміти роль та вплив медіа на свідомість особистості. [3, с.18].

Виходячи з цього визначення, одним з головних критеріїв сформованості інфомедійної грамотності є розвинене критичне мислення, яке характеризується наступними властивостями: усвідомленість, самостійність, рефлексивність (самоаналіз), цілеспрямованість, обґрунтованість, контрольованість, самоорганізованість [2, 3]. А основні функції критичного мислення полягають у розв'язуванні неординарних практичних проблем та задач (побудові логічних зав'язків, формулювання висновків, ймовірнісна оцінка та ухвалення рішень після аналізу інформації з різних джерел тощо).

Критичне мислення функціонує на різних ієрархічно підпорядкованих рівнях [4]:

1) *Операційний рівень мислення*, що відповідає за поняття про предмети та дії з ними.

2) *Предметний рівень мислення*, його ознаками є сприймання проблемної ситуації, задачі, виокремлення в ній сутнісних умов, категоризація її змістових характеристик, трансформація понять, що використовуються, у засоби розв'язання проблемної ситуації.

3) *Рефлексивний рівень мислення*, пов'язаний з інтелектуальною рефлексією – усвідомленням сутності мислення як системи власних дій, їх змістовних основ, поглядом з боку на свою інтелектуальну діяльність. Ознаки рефлексії – закріплення дій (що я роблю?), запитання суб'єкта собі.

4) *Особистісний рівень мислення*. Виявляється у виникненні мотивації до виконання завдання, намагання продуктивно вирішити суперечності, що становлять її основу; пошуку рішення, оцінюванні власних зусиль і самопочуття, індивідуальності; стимулюванні та активізації вольової рішучості, самоконтролі і самодисципліні для подолання труднощів у зв'язку із розв'язуванням проблеми, конкретизуючи цілі, оптимізуючи засоби їх досягнення, фіксуючи результати.

5) *Комунікативний рівень мислення*. Передбачає осмислення розв'язку у взаємодії з іншими людьми та позиціями, враховуючи різноманітні цінності та інтереси. Розробляється прийнятна аргументація для інших людей, випробується розв'язок контраргументами тощо.

Найважливішою умовою для розвитку критичного мислення учасників освітнього процесу є створення проблемних ситуацій

PEDAGOGY AND EDUCATION

або постановка проблемної задачі [4], в процесі обговорення яких потрібно висловити власну думку та бути асертивними, тобто вміти відстоювати власну точку зору, при цьому не порушуючи моральних прав чи принципів іншої людини; вміти аналізувати, свідомо та рішуче казати ні, а також оптимально реагувати на критику [5, с. 75].

Під час тривалих кризових ситуацій, таких як російська військова агресія в Україні, критичне мислення учасників освітнього процесу потрібно цілеспрямоване формувати через аналіз пропаганди, фейків та маніпуляцій держави агресора.

Окрім цього, під час війни необхідна психологічна підтримка учасників медіаосвітнього процесу, що включає у себе: 1) травмаінформованість, 2) воєнні трансформації інформаційного простору, 3) захист дітей у медіа [2, с. 181]. У такої підтримці потребують як учні, так і дорослі, так як усі потерпають від стресу через ворожі атаки, медіа-контент новин тощо.

Розвиток інфомедійної грамотності у КЗ Сумський ОІППО здійснюється, в основному, викладачами кафедри освітніх та інформаційних технологій у лабораторії медіаосвіти та медіаграмотності Сумського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, під час проведення інформаційно-цифрового модуля фахових курсів «Медіаграмотність: як вистояти в інформаційному потоці» та курсу за вибором «Медіаграмотність учасників освітнього процесу» та на інших курсах. Під час таких занять значна увага приділяється розвитку критичного мислення через аналіз російської пропаганди та маніпуляцій.

Одним із успішних прикладів впровадження медіаосвіти в освітній процес курсів підвищення кваліфікації в Сумському ОІППО є участь представників лабораторії з медіаграмотності в освітньому проєкті "НотаЄнота" [6]. Це авторський проєкт Альони Романюк, фактчекерки, засновниці та головної редакторки цього проєкту. "НотаЄнота" – це командна гра, кожне завдання якої розроблене на основі фейків та маніпуляцій, які поширювалися в Україні і не тільки. Завдання містить в собі питання, відповідь та пояснення – те, що ведучий повинен розповісти учасникам після озвучення відповіді. Мета гри – розвивати критичне мислення, показати, як працюють фейки та дезінформація на основі реальних кейсів, навчити визначати ворожі впливи та протистояти маніпуляціям.

Ще одним прикладом вдалого впровадження медіаосвітнього проєкту до медіаосвітнього процесу є участь у міжнародній віртуальній XR-виставки «Справжні причини війни або як працює

PEDAGOGY AND EDUCATION

російська пропаганда» [7], що розроблена для підвищення інфомедійної грамотності та протидії російській пропаганді на основі мобільного додатку з XR-технологією доданої реальності edAr, що поєднує звичайний формат постерів з 3D – моделями.

Висновки: Підводячи підсумки, підкреслимо що розвиток інфомедійної грамотності педагогів під час війни супроводжується формуванням критичного мислення, вмінь аналізувати інформацію різних видів та з різних джерел, мати уявлення про пропаганду, фейки та маніпуляції та вміти відрізнити їх від фактів та реального опису подій. Перспективами подальших розвідок можуть бути виділення педагогічних умов ефективного розвитку інфомедійної грамотності під час війни та розробка методик інтеграції інфомедійної грамотності у певні предмети освітнього процесу у кризових умовах.

References:

- [1] Державний стандарт базової середньої освіти : постанова КМУ № 898 від 30.09.2020 року. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/76886/
- [2] Найденова Л. А. Медіапсихологія війни як основа концептуальних трансформацій медіаосвіти: від медіатравми до травмаінформованих практик. *Проблеми політичної психології*. Збірник наукових праць. Випуск 12 (26), С. 173–197. URL: <https://doi.org/10.33120/popp-Vol26-Year2022-109>
- [3] Антонченко М. Дефініція поняття «інфомедійна грамотність педагога». *Інфомедійна грамотність – невід’ємна складова навчального процесу закладу вищої освіти : збірник статей / голов. ред.: В. Ф. Іванов – Київ : Академія української преси, IREX, Центр Вільної преси, 2021. С. 12–21. URL: https://www.aup.com.ua/wp-content/uploads/2021/03/infor_gramot.pdf*
- [4] Антонченко М.О. Розвиток критичного мислення як головне завдання медіаосвіти. *Методика інтеграції в проєкті «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність» : збірник матеріалів / Редкол.: В. Ф. Іванов (голов. ред.) [та ін.] Київ: Академія української преси, IREX, Центр вільної преси, 2022. С. 10 – 21. URL: <https://www.aup.com.ua/zbirnik-materialiv-metodika-integr/>*
- [5] Горбань О., Федюк В. Критичне мислення як основа сучасних освітніх підходів у формуванні особистості учня. *Освітологічний дискурс : наукове електронне фахове видання. Том. 35. Вип. 4, 2021. С. 66–83. URL: <https://doi.org/10.28925/2312-5829.2021.45>*
- [6] Романюк А. Антифейкова інтелектуальна гра “НотаЄнота”. URL: <https://notaenota.com/>
- [7] Справжні причини війни, або як працює російська пропаганда. Всеосвіта. URL: <https://vseosvita.ua/news/spravzhni-prychyny-viiny-abo-iak-pratsiuie-rosiiska-propahanda-89283.html>